

Wieś i szkoła w Gądecz w XIX wieku

Niniejszy tekst jest autorstwa p. Jerzego Świetlika. Historyka-amatora związanego emocjonalnie z Gminą Dobrcz.

Patrząc z dnia dzisiejszego na tereny wsi Dolny Gądecz, Górny Gądecz, Górne i Dolne Strzelce trzeba stwierdzić, że w XIX wieku zaszły duże zmiany. Szybko zaczęły się rozwijać ośrodki folwarków w Górnym Gądeczu, którego właścicielem została niemiecka rodzina Franków.

Górne Strzelce były własnością polskiej szlacheckiej rodziny Moszczeńskich herbu Nałęcz. Szczegółowe wiadomości o tej rodzinie znajdują się w trzech moich pozycjach książkowych - dwie o Dolnych Strzelcach jedna o Żołędowie. Górne Strzelce oprócz wsi, którą zamieszkiwali w większości Polacy przejęli w drugiej połowie XIX wieku niemieccy właściciele Trzęsacza zwanego wtedy po niemiecku Karolingen. Odnotowałem taką wiadomość, że w roku 1851 folwark Karolewo koło Fordonu czyli Karolingen nabył Jan Gottlieb Schultz i jego żona Anna Schwazkop. Schutzwowie nabywali majątki w całej okolicy - w Złej Wsi, Karolewie koło Wudzyna i innych wsiach. Było ich przynajmniej dwóch.

Dolny Gądecz terytorialnie ciążył do Dolnych Strzelce. Zamieszkał tam rolnicy posiadali ziemię w obydwu wsiach. Moje przypuszczenia są takie że około roku 1876 Dolny Gądecz wchłonięty został przez Dolne Strzelce.

Przemawiać za tym może dokumentacja szkoły Dolne Strzelce i Dolny Gądecz.

Do 1876 roku opisywana jest szkoła w Dolnym Gądeczu. Począwszy od roku 1876 ta sama szkoła nazywana jest jako położona w Strzelcach Dolnych i jej historię opisałem do roku 1939 z wydarzeniem z 1923 roku kiedy to przekształcono ewangelicką szkołę w Dolnych Strzelcach na szkołę katolicką.

Pragnąc rozpatrzyć całościowo historię w XIX wieku tej okolicy, trzeba koniecznie prześledzić dzieje Strzelce Górnych i Dolnych, Gądecz Górny i Dolny, Trzęsacza i folwarku Karolingen (Karolewo) koło Fordonu, Złej Wsi, Włók i Karolewa koło Wudzyna i Karolewa w Stronnie. Rycerskie dobra w Górnych Strzelcach nabywa niemiecka rodzina Freytagów od osiedlonych tu Moszczeńskich. Za główną siedzibę Freytagowie obrali Jastrzembie koło Żołędowa. August Freytag aktem z 24 marca 1851 nabywa od Maksymiliana Moszczeńskiego właściciela Żołędowa rycerską wieś Górne Strzelce i Jastrzembie. Nie wszystko z tego okresu jest jasne - brakuje szeregu dokumentów, które powinny być, bo są zinwentaryzowane.

Moja wiedza opiera się na materiałach Komisji Generalnej z Archiwum państwowego w Bydgoszczy. Wiadomości te można potraktować jako przyczynek do szczegółowych badań dla zawodowego historyka tych ziem. Interesują mnie potomkowie mieszkańców Strzelce, Gądecz, Trzęsacza czy Złej Wsi. Wszak byli to Polacy, ołędrzy i niemieccy koloniści. Co przetrwało do do obecnych czasów z tych rodzin? Wiadomo, że w okresie międzywojennym ci którzy poczuli się Niemcami wyprowadziła się do Niemiec. W okolicznych miejscowościach spotkać można potomków ołędzskich osadników czy dawnych polskich mieszkańców, często skoliigacyjnych i trudnego do ustalenia rodowodu.

Dla przykładu podaję historię jednej rodziny Richterów. Z tą rodziną spotykam się w wielu wsiach - w Górnych Strzelcach, Trzęsaczu, Złej Wsi, trzebieniu a ostatnio znalazłem w Maksymilianowie Wilhelma Richtera. Ponadto mieliśmy w latach 1817-1823 Jakoba Richtera, nauczyciela z Trzeciewca. Wszystko wskazuje na to, że późniejsi Richterowie to potomkowie tego nauczyciela Jakoba i jego żony Elżbiety Brandenburger. Wszakże mamy jeszcze jednego Richtera - dyrektora gimnazjum chełmińskiego w XIX wieku.

Dzieje poszczególnych rodzin są ciekawe a rozeznanie w koligacjach rodzinnych trudne do rozszyfrowania. Zostawmy te sprawy poszukiwaniom genealogicznym poszczególnych rodzin.

Tymi moimi publikacjami pragnę przybliżyć zdawałoby się nie do odtworzenia trudną historię mieszkańców poszczególnych wsi jako chłopów pańszczyźnianych i ich usamodzielnienia. Historia ma swoje tajemnice, które drobnymi krokami można odkryć i pokazać współczesnym.

Ostromecko 12 listopada 2007

Jerzy Świetlik

Z historii wsi

Gądecz w przeszłości był wsią szlachecką. Najstarsze wiadomości o wsi udało się określić na połowę XVI wieku. Wtedy, wieś był własnością polskiego szlacheckiego rodu, którzy od nazwy wsi przyjęli nazwisko Gądeccy. Występują dwa działy.

Właścicielem I działu byli Wojciech i Jan Gądeccy. Gospodarowali na 13 łanach ziemi. Drugi dział należał do Jana Gąddeckiego, który gospodarzył na 7 łanach ziemi.

Łan ziemi to obszar podobny wielkością do włóki. W skład łanu wchodziła cała ziemia łącznie ze stawami, drogami, nieużytkami, ziemią pod budynkami. Włóka w przeciwieństwie do łanu posiadała tylko ziemię którą można „zawłóczyć” czyli orać bronować, tzn. uprawiać. Praktycznie to tylko czyste użytki rolne.

Wielkość łanu i włóki były zmienne, z uwagi braku jednostek metrycznych. Podaję kilka przykładowych wielkości:

1. łan frankoński składał się z 43 1/5 mórg
2. łan królewski składała się z 90 mórg chełmińskich
3. włóka chełmińska składała się z 30 mórg chełmińskich.
4. Morga chełmińska składała się z 5 984 metrów kw.
5. włóka magdeburska składała się z 30 mórg (małych), 5400 prętów i 76597 metrów kw.
6. mórg magdeburski to 1800 prętów reńskich czyli 2553 metry kwadratowe.

Dla uproszczenia podaję, że włóka to obszar od 16,4 ha do 20 ha w zależności od czasu.

Morga to obszar który można parą koni (wołów) zaorać:

od 6.00 do 12.00 tak zwany mały mórg, praktycznie stosowany na Pomorzu i Wielkopolsce, około 0,25 ha.

Od 6.-- do 18.00 - tak zwana duża morga, ok 0,5 ha

włóka to obszar który można „zawłóczyć” czyli zabronować przez jeden dzień.

Jeżeli w przeszłości chłop otrzymał od pana prawo użytkowania jednej morgi, to jak miał lepszą siłę pociągową w postaci lepszych wołów czy koni to uzyskał większy obszar pola.

W 1860 roku były w Gondczu Górnym:

1. Ogrody - 30 mórg, 10 prętów kwadrat. Ziemi
 2. grunty rolne - 810 mórg, 20 prętów kw.
 3. łąki - 79 mórg, 23 pręty kw.
 4. lasy - 619 mórg, 14 prętów kw.
 5. pastwisko - 50 mórg, 35 prętów kw.
 6. drogi, nieużytki - 8 mórg
- razem - 1596 mórg, 102 pręty kw.

W czasach rozbiorowych Niemcy często pisali nazwę wsi Gądecz jako Gąsz - Gącz który pisano też jako Gondecz: Gądecz Dolny, niem. Nieder Gondetsch, wieś blisko Wisły, pow. Bydgoski, 15 domów, 129 mieszkańców, 110 ewangelików, 19 katolików, 41 mennonitów. Gądecz Górny, niem. Ober Gondetsch dominium 1743 morgi rolne, 9 domów, 153 mieszkańców, 41 ewangelików, 112 katolików, 30 mennonitów. Poczta w Fordonie o 7 km, stacja kolejowa w Kotomierzu o 8 km. (wiadomości z około 1900 r.).

Wiadomości z Dolnego Gądecza są rozproszone w poszczególnych teczках i nie zawierają danych syntetycznych.

W dniu 1.04.1851 Konstanty Franke podpisuje listy rentowe na spłatę reszty zobowiązań na kwotę 9855 Reichstalarów „tzw. Rentenbriefe”.

- 5 list po 1000 = 5000
- 5 list po 500 = 2500
- 22 list po 100 = 2200
- 5 list po 25 = 125
- 3 list po 1 = 30

W dniu 10 lutego 1852 notariusz Rudolf Walter zapisuje transakcję kupna sprzedaży gospodarstwa. Wdowa Luise Mehl z Gdańska sprzedaje Augustowi Franke z Bydgoszczy gospodarstwo. Podano ponadto, że posiada gospodarstwo w Kussowie. Wartość sprzedaży 13 136 talarów i tyle zapisano w księdze hipotecznej. W dniu 24.09.1854 roku występuje Eliza Friedrika Franke z domu Kanetz. W dniu 29.09 podpisano nowe listy zastawne na 6660 Reichstalarów plus 6 Rtl i 20 silbergroschen kosztów. W dniu 8 stycznia 1861 r. występuje karl August Franke z Bydgoszczy. Zobowiązania według Augusta Franke wynoszą dla Christiana Erdman - 4 Reichstalary, 24 sgr.

Najstarsze dane z Dolnego Gądecza udało mi się znaleźć z 29 października 1824 roku.

Rolnikami wtedy w tej wsi byli:

1. Machał Rahnke - 4 włoki ziemi, sołtys
2. Michał Felske - 2 włoki ziemi
3. Jerzy Restau - 4 włoki
4. Jacob Teschke - 2 włoki
5. Jan Miehke

Był to czas, kiedy władze pruskie przygotowywały się do aktu uwłaszczenia chłopów. W związku z tym znajdują się notatki od kiedy dzierżawili ziemię jako właścianie emfiteutyczni.

- Ad. 1. Michał Rahnke występuje jako dzierżawca emfiteutyczny od 1 października. Umowę podpisał na 40 lat. Był zarazem sołtysiem wsi i z tego tytułu miał dodatkowo 2 włoki ziemi.
- Ad. 2. Michał Felske jest dzierżawcą ziemi w tej wsi już od 75 lat.
- Ad. 3. Jerzy Restau pisany też jako Rexan jest dzierżawcą ziemi po swoim ojcu Janie, który podpisał umowę dzierżawy emfiteutycznej w dniu 24 października 1801.
- Ad. 4. Jacob Teschke pisany też jako Texche dzierżawił ziemię od 1815 roku. W 1824 pozostała wdowa Ewa Teschke z domu Meister oraz troje dzieci:
Jan Teschke lat 24
Christian lat 21
Karolina lat 18

Jako uposażenie po Jacobie dożywocie wynosiło dla rodziny rocznie:

- 10 talarów gotówki
- 12 szefli żyta
- 4 szefle jęczmienia
- 12 szefli owsa
- 6 szefli jęczmienia

Ad. 5. Jan Miehke odziedziczył gospodarstwo po swoim ojcu też Janie, który podpisał umowę dzierżawną 24 marca 1880 roku. Dzieci starszego Jana Miehke to: Jan - lat 46, Bogumił 30, Ludwik ?, Erdman 24, Maria obecnie zamężna Schmechel z Huttnejwsi oraz Anna obecnie zamężna Radde.

Obciążenie gospodarstw spłatą za uwłaszczenie wynosiło w rencie gruntowej:

1. Michał Rahnke - 128 talarów, 8 silbergroschen
 2. Michał Felske - 132 talary, 8 silbergroschen
 3. Jerzy Restau - 132 talary, 26 sgr
 4. Jacob Felske - 106 talarów
- razem 500 talarów

Jan Mielke jako młynarz obciążony był kwotą 200 talarów.

Gmina Dobrcz

Podpisanie umowy uwłaszczeniowej 15. 10. 1828 r.

W 12 paragrafach umieszczono wszystkie warunki uwłaszczenia. Umowa jest w języku niemieckim. Ze strony władz regencji bydgoskiej wystąpili w umowie:

1. posiadacz ziemski szanowny pan von Jeżewski z Topolna
2. Posiadacz ziemski szanowny pan von Loga z Kotomierza
3. pięciu włościan:
 - Michał Rahnke
 - Michał Foelski
 - Jerzy Restau
 - Jacob Teschke
 - Jan Mielke

W paragrafie 1 zaznaczono, że Jan Mielke młynarz posiada też ziemię w Trzeciewcu i Kosowie w ilości 100 mórg.

W umowie określono obszar gruntów podległych uwłaszczeniu;

1. Jerzy Ristau - 100 mórg, 160 prętów kwadratowych
2. Michał Rahnke - 83 morgi, 172 prętów kw.
3. Jacob Teschke - 80 mórg, 123 pręty kwadratowe
4. Michał Felske - 81 mórg, 90 prętów kwadratowych
5. Jan Mielchke - 175 mórg, 91 mórg

Oprócz tego były jeszcze inne działki np. Wspólne pastwisko 106 mórg. Część gruntów w Dolnym Gądeczcu mieli rolnicy z innych wsi. Ogółem ziemi było w tej wsi 799 mórg i tylko pięciu rolników pruskich.

Wykaz rolników Górnego Gądeczca na 1 września 1834

1. Jan Frenchel - 40 mórg
 2. Jan Schmekel - 40 mórg
 3. Jacob Schmekel - 40 mórg
 4. Bogumił Malzahn - 40 mórg
 5. Jerzy Feltzke - 40 mórg
 6. Jan Hapke - 40 mórg
 7. Kazimierz Sulzowski - 40 mórg
 8. Piotr Muller - 40 mórg
 9. szkoła - 17 mórg, 12 prętów kwadratowych
 10. Piotr Smoliński - 40 mórg
 11. Tomasz Wiśniewski - 40 mórg
- razem - 417 mórg

Oprócz włościan w Górnym Gądeczcu był folwark. Zachowała się wzmianka z 1880 roku, kiedy podpisywano umowę o znoszeniu dziesięcin. Właścicielem folwarku w tym czasie był Jan Karol Fryderyk Franke, który gospodarzył na folwarku o obszarze 352 ha, 91 arów, 20 metrów kw.

Podpisał umowę o zniesieniu dziesięcin. Rata roczna opłat na rzecz księdza Dobbka, które teraz przejął Rentenbank wynosiło 1950 marek płatne przez 20 lat.

Właściciel folwarku Jan Karol Fryderyk Franke podpisał listy zastawne:

1. jeden na kwotę 1500 marek
 2. jeden na kwotę 300 marek
 3. dwa po 75 marek
- razem 1950 marek

Wykaz opłat za dzieci z Górnego Gądeczca uczęszczających do szkoły Włóki w 1840 roku.

Szkoła Dolny Gądecz

Historia szkoły w Dolnym Gądeczcu zaczyna się około 1803. w całej okolicy zaczęły powstawać szkoły elementarne.

Pierwsze wiadomości o szkole w Dolnym Gądeczcu pojawiają się w 1803 roku. Wiadomości o założeniu szkoły znajdują pierwszego nauczyciela tej szkoły Dawida Peitschera. Życiorys w załączeniu. Pisze w nim, że w szkole w Dolnym Gądeczcu i Dolnych Strzelcach pracował od 1 maja 1803 roku przez siedem lat do roku 1810. Potem przeniósł się do szkoły w Błotach koło Starogardu i Unisławia gdzie pracował 4 lata.

W roku 1815 zaczął ponownie pracować w szkole w Dolnym Gądeczcu do 26 stycznia 1830 roku. Wtedy nauczycielem w Dolnym Gądeczcu zostaje jego syn Andrzej Peitscher. W sprawie przekazania szkoły swemu synowi Andrzejowi pisze do władz szkolnych w dniu 29 października 1829 roku. Zachował się też oryginalny dokument przekazania szkoły przez ojca synowi. Wynika z niego, że dochód nauczyciela wynosił 45 talarów 10 sgr. Data urodzenia Andrzeja Peitschera to 14 marca 1806. Data objęcia szkoły 26 stycznia 1830 roku. Obwód szkolny składał się początkowo z następujących wsi: Dolny Gądecz, Dolne Strzelce i Górne Strzelce. Gądecz występuje w dokumentach jako Gąsz. Deklarację o założeniu szkoły podpisali z:

Dolnego Gądeczca:

1. Ruhnke - sołtys
2. Velske
3. Teschke

Dolne Strzelce:

1. Jerzy Mallon
2. Jan Metzke
3. Jan Molzahn
4. Jan Hadler
5. Jerzy Metzke

Górne Strzelce:

- 1.Hinz
 - 2.Jakub Greinke (kowal)
 - 3.Xanto Solmetz (murarz)
 - 4.Gotfried Franz
 - 5.Henryk Wolf
- Świadczenia na szkołę w/g stanu z 8 stycznia 1817 r.

Dolny Gondecz i Dolne Strzelce
dla nauczyciela:

16 ½ szefli żyta - 16 talarów, 15 sgr
gotówka - 6 tal.
Drewno - 8 tal.

Wykaz rolników z Górnych Strzelec z 1817 roku:

- 1.Jan Karol
 - 2.Stanisław Olszewski
 - 3.Andrzej Wrzeszcz
 - 4.Franciszek Romiński
 - 5.Franciszek Romiński
 - 6.Jakub Olszewski
 - 7.Jakub Hinz
 - 8.Andrzej Łowiński
 - 9.Mateusz Krakowski
- Każdy zadeklarował na utrzymanie szkoły kwotę pół talara czyli 15 sgr
9 x 15 sgr = 4 talary, 15 sgr

Podniesienie opłat na szkołę 03.03.1832 r.

- 1.Dolny Gondecz - 36 talarów, 8 sgr, 10 fen.
 - 2.Dolne Strzelce - 40 t., 15 sgr, 6 fenigów
 - 3.Górne Strzelce - 16 talarów, 15 sgr
 - 4.pastwiska - 22 t., 10 sgr
- razem - 115 tal., 28 sgr, 16 fenigów

Nowe ustalenia podpisali 1.03.1832:

- 1.Michał Buhnke - Dolny Gondecz
- 2.Michał Foelski - sołtys - Dolny Gondecz
- 3.Jakub Teschke - starszy gminy - Dolny Gondecz

Dolne Strzelce

- 1.Metzker
- 2.Adam Brandenburger, sołtys
- 3.Jan Tuldke

Górne Strzelce

- 1.Franciszek Romiński, sołtys
- 2.Walenty Gilewski

Zachowała się tablica wg której ustalano świadczenia na utrzymanie szkoły.

Od osoby obliczono składkę:

- 1.gospodarz - 20 sgr
- 2.jego żona - 10 sgr
- 3.dorosły domownik - 12 sgr, 6 fenigów
- 4.dziewki - 10gr
- 5.dziecko gospodarza - 7sgr, 6 fenigów
- 6.służba - 10 sgr
- 7.współmałżonek służby - 7 sgr, 6 fenigów
- 8.dziecko służby - 3 sgr

Nauczyciel Andrzej Peitscher (1830-1832)

Urodził się on 14 marca 1806 roku jako syn Dawida i Elzbiety z domu Zupsie z Granowa. Dziadek urodził się w Wielkiej Kempie koło Ostromecka, był dwukrotnie nauczycielem w Gądeczu. Andrzej kształcił się w szkole ewangelickiej w Fordonie na nauczyciela. Ojciec postarał się o to, że przyjęto go do szkoły w Gądeczu w miejsce opuszczone przez ojca Dawida. Oficjalnie podpisał umowę o objęcie szkoły w dniu 26 stycznia 1830 roku. Po trzech latach w dniu 30 grudnia 1832 następuje, o czym mówi protokół przekazania szkoły w Dolnym Gądeczu na rzecz Bogumiła (po niemiecku Gottlieb) Behma. Prawdopodobnie powodem odejścia ze szkoły był bogaty ożenek z Marią Mallon córką Jerzego Mallona z Dolnych Strzelec. Co ciekawe obydwa podpisy figurują w akcie kupna gospodarstwa o obszarze 65 mórg od Józefa von Moszczeńskiego właściciela Dolnych i Górnych Strzelec w dniu 3 października 1842. Nauczyciele byli w tym czasie słabo opłacani i korzystniej było zająć się dużym gospodarstwem. Do drugiej ciekawostki mogą zaliczyć i to, że wśród 33 podpisów pod aktem uwłaszczeniowym swoim nazwiskiem potrafiły się podpisać 23 osoby, a krzyżkami podpisało się czworo w tym żona byłego nauczyciela Maria Peitscher z d. Mallon.

Gmina Dobrcz

Bogumił Behm (1832-1855)

Bogumił Behm urodził się 24 lutego 1809 roku. Pracę w Dolnym Gondeczu rozpoczął jako 21 letni młodzieniec w dniu 30 grudnia 1832 przejął szkołę od poprzednika Andrzeja Peitschera. Wykazał się świadectwem ukończenia szkoły ewangelickiej w Fordonie.

Krótkie streszczenie:

Gottlieb Behm - 21 lat uczył się w ewangelickiej szkole 1 ¼ lat i uzyskał patent na nauczyciela.

Uzyskał następujące oceny:

religia - dobry
j. niemiecki, pisanie i czytanie - dość dobry
gramatyka i ortografia - dostateczny
rachunki - dość dobry
śpiew - dostateczny
gimnastyka - dostateczny
polski - czytanie - dostateczny
gramatyka - prawie dobry
Fordon - 7 października 1830

Uwaga: pastor Ewald był w Fordonie słynnym kaznodzieją 9były też i inne podpisy)
Kopia świadectwa w załączeniu.

Dochód nauczyciela Bogumiła Behma w 1830 roku wynosił 115 talarów, 2 4 srebrnych groszy i był znacznie wyższy niż w sąsiednich szkołach.

Zapis z roku 1848 podaje, że B. Behm samych naturalii otrzymywał:

-16 szefli żyta
30 kop siana
15 miar masła
15 mendli jaj
7 ½ kłaft drewna
1 ¼ morgi ziemi

Do obwodu szkoły zaczęły przybywać następne wsie. Nawiązuje kontakt ze szkołą w Górnym Jaruzynie, skąd przyjeżdżał nauczyciel uczący religii katolickiej.

Adolf Juliusz Stolpe (1855-1876)

W dniu 14 maja 1855 roku szkołę obejmuje Adolf Juliusz Stolpe. Urodził się on w dniu 7 lipca 1833 roku w Łabiszynie pow. Szubin. Ojciec jego Piotr Stolpe, matka Maria z d. Schirner. Ukończył on szkoły początkowe w Łabiszynie w dniu 3 czerwca 1849 roku. Kształcił się następnie u nauczyciela rath (brak imienia) w Szubinie. Następnie przez 1 ¼ roku pobierał nauki w szkole ewangelickiej w Fordonie, którą ukończył 12 kwietnia 1855 roku. Świadectwo konformacji wystawione zostało w dniu 6 października 1853. Umowę o pracę podpisał z nim patron szkoły a zarazem dziedzic folwarku Górnego Gondecza Elisz Franke w dniu 2 września 1856 roku.

Umowa o pracę przewidywała:

1. wolne mieszkanie
2. dwie morgi 80 prętów ziemi
3. 64 talary gotówki
4. 10 szefli żyta
5. 36 kop siana
6. 11 i pół kłafty drewna

Do obwodu szkoły w 1855 roku należały następujące wsie:

1. Dolny Gondecz - w gotówce płać 40 tal., 27 sgr a w naturaliach 18 talarów, 14 sgr, 2 fenigi
2. Dolne Strzelce - 69 t., 13 sgr oraz 34 t. 20 sgr, 10 f.
3. Dolny Jaruszyn - 3 t., 4 sgr oraz 1 t., 10 sgr, 7 f.
4. Raffa - 2 t., 15 sgr oraz 1 t., 24 sgr, 1 f.
5. Spalona - 6 t., 19 sgr oraz 1 t., 10 sgr, 7 f.
6. Strzelce Parowa - 18 t., 16 sgr oraz 3 t., 24 sgr, 6 f.
Razem 141 talarów, 4 sgr oraz 61 tal., 15 sgr, 3 f.

Od 1869 roku zachowały się sprawozdania z wizytacji szkoły.

W dniu 10 maja 1869 roku przeprowadzono wizytację szkoły. W protokole powizytacyjnym zapisano, że Patron szkoły - Franke właściciel folwarku Górny Gondecz
Inspektor Szkolny - Stella
nadzór szkolny - Noske
Dolny Jaruszyn
Spalona
Górne Strzelce
Strzelce Parowa
Górne Strzelce
Huttendorf - Huttawieś

Nadzór religijny - pastor Boeticher. Miejscowy nadzór szkolny: Turke z Fordonu, Franz, Heller. Uczęszczało do szkoły 25 chłopców, 42 dziewczynki czyli razem 67 uczniów, z tego z własnej wsi 25 z obcych wsi 42.
Nauczycielem był Adolf Stolpe - miał wtedy 35 lat.

W 1869 -1870 opracowano budżet szkoły na kwotę 116 talarów.

Gmina Dobrcz

Budżet w 1872 - 1878 wynosił w naturaliach 329 marek, w gotówce 950 marek.

Uwaga w 1875 roku przeprowadzono reformę rolną walutową:

1 talar - 3 marki

1 marka - 100 fenigów

Ilość dzieci w 1870 roku - 38 chłopców, 34 dziewczynki

1875 - 49 chłopców, 34 dziewczynki

Od 7 grudnia (1875) z Aleksandrowa do szkoły w Górnym Jaruzynie i Dolnym Gondeczu skierowany został nauczyciel katolik Przybyłowicz

Po 14 latach zaszły w poszczególnych wsiach duże zmiany w własności gospodarstw.

Odnotowałem skróconą tabelkę właścicieli i ilość posiadanej ziemi z urzędowego spisu wykonanego na posterunku w Żołędowie w dniu 9 maja 1856 roku.

Dolne Strzelce

1. Juliusz Neske - 83 morgi, 100 prętów kwadratowych

2. Jan Foelske - 44 morgi, 24 pręty kw.

3. wdowa Hohnke - 52 morgi, 61 prętów kw.

4. Edward Foelske - 116 mórg, 50 prętów

5. Karol Metzner - 47 mórg, 21 prętów kw.

6. Franciszek Fisch - 50 mórg, 142 pręty kw.

7. Franciszek Fisch - 50 mórg, 142 pręty kw.

8. Jerzy Meik - 4 morgi, 70 prętów kw.

9. Piotr Strelau - 1 morga

10. Jan Borkanowicz - 6 mórg, 105 prętów kw.

11. Michał Fisch - 9 mórg, 50 prętów kw.

12. August Tag - 5 mórg, 87 prętów kw.

13. Ferdynand Tag - 4 morgi

14. Fryderyk Schulke - 13 mórg, 74 pręty kw.

Ponadto było 9 rodzin służby bez ziemi.

Dolny Gondecz

1. Juliusz Beyer - 138 mórg, 111 prętów kw

2. Jakob Teschke - 86 mórg, 58 prętów kw.

3. Karol Felske - 94 morgi, 179 prętów kw.

4. Ludwik Retzlaf (młynarz) - 14 mórg

5. Adam Franz (kował) - 7 mórg

6. Christian Erdmann - 12 mórg, 15 prętów kw.

7. Daniel Dahse - 7 mórg, 90 prętów kw.

8. Karol Kallman - 4 morgi, 100 prętów kw.

9. Jakob Hasse - 5 mórg, 48 prętów kw.

Spalona

1. Karol Metzner - 68 mórg, 90 prętów kw.

2. Wilhelm Boetzel - 25 mórg, 90 prętów kw.

Dolny Jaruzyn

1. Wilhelm Brandenburger - 68 mórg

Raffa

1. Martin Kunkel

2. 2 komorników

Strzelce Parowa

1. Karol Patzer - 10 mórg, 2 pręty kw.

2. Henryk Wolff - 2 morgi, 22 pręty kw.

3. Paweł Muzolf - 3 morgi, 53 pręty kw.

4. Fryderyk Bonness - 13 mórg, 30 prętów kw.

5. Jan Franz - 11 mórg, 61 prętów kw.

6. Jerzy Ziroth - 20 mórg, 68 prętów kw.

7. Jan Jahns - 8 mórg, 140 prętów kw.

8. Piotr Jahns - 8 mórg, 5 prętów kw.

9. Michał Rentz - 7 mórg, 123 pręty kw.

10. Jan Wyszogowski - 4 morgi, 70 prętów kw.

Górne Strzelce

1. Dominium - 2 kłafy drewna

2. kował - 15 sgr

3. Franz Runge - 3 talary

4. Michał Muzolf - 1 talar, 10 sgr

5. Jan Schultz - 3 talary, 10 sgr

6. 3 komorników - 3 talary, 10 sgr

Aleksandrowo

1. Walenty Gilewski - 92 morgi, 178 prętów kw, 5 talarów, 8 mac

2. Jan Koralewski - 71 mórg, 120 prętów kw., 5 talarów, 15 sgr, 8 mac

Gmina Dobrcz

3. Jan Wasilewski - 76 mórg, 52 pręty kw., 5 talarów, 15 sgr, 3 mace
4. Franciszek Affelski - 74 morgi, 108 prętów kw., 15 talarów
5. Antoni Wrzesz - 71 mórg, 124 pręty kw, 5 talarów
6. Piotr Goncerzewicz - 75 mórg, 160 prętów kw

Brak Górnego Gądecza, który w tym czasie należał do szkoły w Dobrczu.

Zestawienie świadczeń na szkołę.

1. wartość naturalii - 46 talarów, 15 sgr
2. ilość żyta - 11 szefli, 4 mace
3. ilość owsa - 5 szefli
4. ilość drewna - 77 klaft
5. gotówka - 65 talarów

Drugi zestaw

1. ilość żyta - 10 szefli
2. ilość owsa - 5 szefli
3. ilość siana - 36 klaft
4. ilość drewna - 11 i pół klafty

Porównując dwie listy rodzin, opracowane przez posterunek żandarmerii w Żołędowie z roku 1842 i z roku 1856 trzeba stwierdzić że zaszły bardzo duże we własnościach gospodarstw.

Listy są również o tyle ważne, bo zawierają obszar na którym włościanie gospodarzyli. Niektóre nazwiska mogą być niedokładnie odczytane z powodu niewyraźnych zapisów.